HEKİMOĞLU ALİ PAŞA CAMİİ HAZİRESİ'NDEKİ MEZAR TAŞLARINDA BATI SANATI ETKİLERİ

MESUDE HÜLYA ŞANES DOĞRU

Sakarya Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
SAKARYA

mhdogru@sakarya.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresi, Mezar Taşları, Barok, Rokoko

Özet

Türk süsleme sanatının önemli örneklerini yansıtan mezar taşlarında birçok sanat akımının etkileri görülmektedir. Mezar taşları bazı nişanlamaklarla birlikte değişik biçimlerde ve üzerinde çeşitli motiflerle süslenmiş eserlerdir. Türklerde mezar taşı geleneği Orta Asya'dan gelmektedir. Anadolu'da da bu gelenek özellikle süsleme sanatları açısından gelişmeler sürdürerek devam etmiştir. İstanbul, Hekimoğlu Ali Paşa Camii haziresinde bulunan çeşitli mezar taşları, değişik hazirelerdeki örnekler gibi, değişik tipleri ve sanatsal özellikleri bakımından önemli mezar eserleridir. Hekimoğlu Ali Paşa Camii Mimarı Sinan'ın son dönem eserlerinden biri olarak kabul edilir. Bahçe duvarı ile çevrili olan haziredeki mezar taşlarında bulunan farklı süsleme unsurları Türk süsleme sanatının tarihsel seyrinin çözümlenmesi açısından ilginç bir seyir takip eder. Çeşitli hazirelerde klasik süsleme unsurlarının yer aldığı örneklerin yanı sıra söz konusu hazirede özellikle, 18. yüzyıllarda baroktan, geleneksel ve rokoko üslubuna etkisiyle, klasik süsleme unsurlarından farklı ve ilginç bezemelerin yoğunlukla kullanıldığı mezar taşlarını görmek mümkündür. Batıyla etkileşim sonucu değişen mimarlıktaki ve süslemedeki unsurlarının incelenmeyeceği bu bildiride, Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresindeki örnekler ele alınıp dönemin barok, rokoko yönünde unsurları kapsamlarak analiz edilmeye çalışılacaktır.

Sözlük anlamında mezar taşı, cesedin bulunduğu yeri belirlemek için konulan taş anıtlardır. Bazı kaynaklara göre XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar devam eder. Sanatın İtalya'da yükselişe geçtiği ve yüzyıllarla birlikte gelişmiştir. XVII. yüzyılda, kralların ihtişamını yansıtan abartılı biçimler ifade edilmeye başlanmıştır, XIX. yüzyılda bu anlamdan kaybolarak dönemin sanatını belirleyen tema olmuştur(2). Barok süslemeler sivil ve dini mimari eserlerin dış ve iç bölümlerinde özellikle yukarı doğru genişleyen, sütunlarda, pencere üstlerinde yoğunlukla kullanılmıştır. Fransa'da bulunan Versailles Sarayı gibi görkemli ve ihtişamlı tarihi olmuş saraylar bu dönemin özelliklerini yansıtan ve görülmeye değer mekânlardır. Mobilyalar gümüşler, aynalar ve çeşitli heykellerle zengin bir görsellik yaratılmıştır. Versailles'ın geniş mimarisi tarafından tasarlanan ve hiçbirine benzemeyen karakteristik özellikleri bahçe düzenlemeleri parklar, sarnıçlar dönemin Avrupa ve Türkiye'deki park ve bahçe uygulamalarına örnek

oluşturacaktır. İtalya'daki barok tarzı dini ve sivil mekânlar, iç ve dış bükey formlar ve ışık-gölge kontrastlarıyla ve heykellerle zenginleştirilmiş olarak Fransa'daki örnekleri aratmayacak şekilde inşa edilmişlerdir. Almanya'da Barok etkileri XVII. yüzyılın sonunda görülmeye başlar. İngiltere'de de aynı görsel şölen söz konusudur. İspanya'da barok, mimarların daha çok kendi barok tarzlarını yaratmalarıyla farklılık arz etmektedir. Ancak dönemin ihtişam dolu çizgisini devam ettirir niteliktedir. Rokoko, Barok dönemin devamı şeklinde, XVIII. yüzyıl başlarından itibaren istiridye ve deniz kabuğu formları, kayaya benzeyen şekillerin kullanıldığı düzenlemelerle kendisini gösterir(3).

Osmanlı sanatına Barok ve Rokoko akımlarının girişi, Osmanlı'nın batıya kapılarını aralaması, diplomatik ilişkilerin gelişmesi ve III. Ahmet döneminde Fransa'ya elçi olarak giden 28 Mehmet Efendi'nin dönüşünde saraya getirdiği kıymetli hediyeler ve bilgiler sayesinde olmuştur. Fransa'daki aristokrat yaşam tarzı benimsenmeye başlamıştır(4). Türk Barokçu III. Ahmet döneminde, XVIII. yüzyılda (1720 civarı) payitaht olan İstanbul'da ve ilk olarak çeşmelerde, süslemelerdeki (örn: III. Ahmet Çeşmesi) değişimin başlamasıyla kendini gösterir. XIX. yüzyılda da varlığını devam ettirir. Barok ve Rokoko örneklerin önemli uygulamaları varlığını en fazla İstanbul'da gösterir(5).

Bütün süsleme alanlarıyla birlikte diğer sanatlarda da değişmeler söz konusudur. Kitap Sanatlarından olan Tezhipte formlardaki değişimlerle birlikte daha önce kullanılmayan motifler ve tasarımlar yazma eserleri süslemeye başlamıştır. Camilerdeki kalemişi tasarımlardaki motifler de batı etkisinden nasiplerini almışlardır. Barok ve Rokoko etkileri yoğun bir şekilde Balyan Ailesi tarafından inşa edilen, yeni saraylarda ve camilerde görülür. Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Yıldız Sarayı- Şale Köşkü'nün bahçe düzenlemeleri barok tarzda yapılmış; döşenmesi için mobilyaları, kumaşları önce yurtdışından getirtilmiştir(6). Sonra saray marangozhanesinde dönem özelliklerini taşıyan örnekler yapılmıştır. Hereke'de bulunan Dokuma Fabrikası'nda Dolmabahçe Sarayı'nda kullanılmak üzere Batı tarzı desenler tasarlanarak, XIX. yüzyıl başından itibaren çeşitli kumaşlar dokunmaya başlanmıştır(7). Anlaşılan o ki, batı tarzının etkisi mimari başta olmak üzere birçok alanda kuvvetle kendisini hissettirmeye başlamış ve bu tesirin içine mezar taşları da girmiştir.

Türk Süsleme Sanatı'nın önemli örneklerinin yer aldığı mezar taşlarını birer sanat abidesi olarak nitelendirmek mümkündür. Mezar taşları birer nişan olmaktan öte, araştırıldıklarında; özenle çalışılmış eserler olarak karşımıza çıkarlar. Türklerde mezar taşı geleneği Orta Asya'ya dayanır. Anadolu'da da bu gelenek özellikle süsleme sanatları açısında gelişimini sürdürerek devam etmiştir. 1734-35 yılları arasında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa tarafından inşa ettirilen, İstanbul, Cerrahpaşa semtinde bulunan(8) İstanbul, Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresi'nde bulunan çeşitli mezar taşları, diğer haziralerdeki örnekler gibi, değişik tipleri ve sanatsal özellikleri bakımından önem arz ederler. Hekimoğlu Ali Paşa Camii klasiğin son temsilcisi olarak kabul edilir. Batıya ufak ufak ilk adımların görüldüğü yapılardandır. Her mezar taşında bulunan farklı süsleme unsurları, Türk süsleme sanatının tarihsel seyrinin görülmesi açısından özel birer belgedir. Çeşitli haziralerde klasik süsleme unsurlarının yer aldığı örneklerin yanı sıra, söz konusu haziralerde, özellikle; XVIII ve XIX. yüzyıllarda batıdan gelen barok ve rokoko tarzlarının etkileriyle, klasik süsleme unsurlarından farklı, naturalist bezemenin yoğunlukta kullanıldığı mezar taşlarını görmek mümkündür.

Haziralerde bulunan mezar taşları daha önceki bir çalışma sırasında numaralandırılmıştır. Biz de bu numaraları kullanmayı tercih ettik.

Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresi'nde bulunan mezar taşları diğer haziralerde bulunanlardan çok farklı değil, mutlaka.... Ancak bir geçiş dönemi camisinin haziresinde bulunan örneklerin tasarımlarındaki batı etkilerini araştırmak, diğer örneklerin de benzer, eş ya da farklılıklarını tesbit için uygun bir vesile....

Osmanlı'da batılı anlamda heykel geleneği bulunmaz. Ancak mezar taşları ve üzerlerindeki süsleme elemanları heykelleri andırmaktadır. Pek çok mimari elemanda farklı süslemelerin kullanıldığı Osmanlı

mimarisinde, mezar taşları taş işçiliğinin en zengin örnekleri olarak görülebilir. Selçuklu taş işçiliğinde kervansarayların abidevi taç kapılarında ve portallerde büyük boyutlu, geometrik ve bitkisel bezemeler yer aldığı halde Osmanlı mimarisinde taş işçiliği, sadeleşmiş; ancak mezar taşlarındaki süslemeler bu durumdan etkilenmeden, bitkisel ve hayvansal bezemeden naturalist üsluba geçişte, aynı anlayışı sürdürerek ihtişamını korumaya devam etmiştir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu ne güzel söylemiş: "...Bu mezar taşları arasında öyleleri vardır ki bunu yirmi defa büyütüp herhangi bir alana dikseniz dünyanın sayılı anıtlarından birini armağan etmiş olursunuz. Ne demek istediğimi daha açık seçik anlatabilmek için örnek vereceğim. Bunlardan biri Sultanahmet Camii önündeki Mısır'dan gelen Dikilitaş. Bunun bir eşi de Paris'te ünlü Concord Meydanında. Karacaahmet'teki kadir kıymet bilmeyen ellerde her gün biraz daha toprağa gömülen her gün bir kez daha ölen taşlardan herhangi birini Mısır'dan gelen ünlü taşlar boyunca yükseltin, altta kalanın canı çıksın..... Ama öyle mezar taşlarımız var ki yazılı, çizili, kıvrımlı hiç bir taştan aşağı kalmayacaklarına kalbimi basarım....."[9]

Kadın ve erkek mezar taşları kendi aralarında farklılıklar gösterir. Erkek mezar taşlarında başlıklar sosyal statülerini belirtir şekildedir. Kadın mezar taşlarında ise kadının zarafetini yansıtan çiçek motifleriyle bezenmiş örnekler bulunur. Mezar taşı kitabelerinin yapısı bazı özel durumların dışında genelde şu şekilde ayrılır: Başlık ve sembol, yerleşim, kimlik, dua ve tarih[10]. Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresi'nde yer alan mezar taşlarının bezemelerini incelerken, kadın mezar taşlarında bezemeye daha fazla yer verildiği bilinmektedir. Dolayısıyla bu haziredeki bulunan en süslü mezar taşları da kadın mezar taşlarıdır.

Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Haziresi'nde bulunan mezar taşlarında, süslemesinde batı etkisi fark edilen, 46 adedi değerlendirmeye alınmıştır. Mezar taşları zamanın tahribine uğramış olabilir. Bazı mezartaşları sadece baş taşı, bazıları sadece ayak taşı olarak incelenmiş; bütün halinde kalanlar bütün olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, yapılan araştırmalarda, bu haziredeki bulunan mezar taşlarının belki de esas yerlerinde değil, uygun yerlere dikildiği belirtilmiştir. Bunlar kendi içlerinde sınıflandırılacak olursa; 1. Başlık kısmında fiyong (kurdele), istiridye formu, meyve tabağı ve çiçek buketi olanlar, 2. Madalyonlular, 3. Başlıkları dendanlı, 4. Başlıkları çelenkli olanlar, 5. Kartuşlu olanlar, 6. Vazodan çıkan meyve ağaçlı ve çiçek buketli olanlar, 7. Başlıkları üçgen olanlar, olarak ele alınabilir.

1. Bu gruba giren örnekler kadın mezartaşlarıdır. Başlık kısmında bulunan çiçek buketleri mezar taşının formuna bağlı olarak değişirler. Kitabe kısmı dar uzun olanlarda fazla süsleme bulunmamaktadır. Süsleme, çiçek buketlerinin bulunduğu bölümde yoğunlaşmıştır. Bazı buketlerin üst kısmında fiyonglar (kurdeleler) bulunmaktadır. Kitabe kısmı geniş olanlarda ise; kitabenin iki tarafını çelenk gibi çevreleyen bir bordür ve bordürün bir yaprak kümesi, ya da kaide ile bağlandığı çiçek buketi görülür. Bazı örneklerde buketlerin üstlerinde istiridye kabukları ve çelenk şeklinde yapraklar yer almaktadır. Tasarımlar ½ olarak hazırlanmıştır. Haziredе, 13.a, 29.a, 34.a, 47.a, 94.a, 107.a, 120.a, 127, 132.a, 223.a, 225 numaralı mezar taşları bu grupta yer alır.

2. Bu gruba giren örneklerde, madalyonlar başlık kısmında ya da lahitlerin baş ve ayak kısmı ile iki yanında bulunur. Madalyonlar klasik dönemde Türk süsleme sanatında kullanılan penç formunu andırır. Haziredе, 2.b, 9.a, 9.b, 13.b, 47.b, 67, 131.b numaralı mezar taşları bu grupta yer alır.

3. Bu gruba giren mezar taşlarında; başlık kısmında genelde yapraklardan oluşan bir kompozisyon kullanılmıştır. Tasarımda yaprakların yerleştirmesi, geometrik bir düzenleme şeklindedir. Yapraklar saz yolu tarzına benzer, hareketli ve dolgun, birleşme noktaları köşeli ve dikdörtgen parçalar şeklindedir. Yaprakların dendanları oluşturduğu gibi, bazı örneklerde dendanlar başlık bölümünü sınır olarak çevreler. Kitabe bölümlerinde farklı düzenlemeler söz konusudur. Bazı örneklerde kitabelerin üst bölümlerinde sütuncelere rastlamak da mümkündür. Tasarımlar ½ olarak hazırlanmıştır. Haziredе, 20, 27.b, 35.b, 85.b, 98.a, 98.b numaralı mezar taşları bu grupta yer alır.

4. Bu gruba giren mezar taşlarında; başlık kısmında sadelik hâkimdir. Yapraklardan oluşan ½ kompozisyon, ya üst orta kısmında birleşir ya da ortadan dağılarak kitabe kısmına kadar yayılır. Hazirede, 52, 69, 94.b, 108, 150, 177.b numaralı mezar taşları bu grupta yer alır.

5. Bu gruba giren mezar taşlarında; kartuşlar bazı örneklerde başlık kısmında, bazı örneklerde lahit üstünde içleri boş veya tabak içinde meyve kompozisyonludur. Kartuşlar ¼ , meyve tabakları ½, meyveler asimetrik olarak tasarlanmıştır. Hazirede, 124, 135 numaralı mezar taşları bu grupta yer alır.

6. Bu gruba giren mezar taşlarında; Ayak taşlarının üst kısımlarında küçük köşebentler ve yarım madalyonlar kullanılmış örnekler görülür. Tasarımlar, ½ dir. Mezar taşının başlık kısmı dışında kalan bölümünde, vazodan çıkmış çiçek dalları veya meyve ağaçları görülebilir. Bu tasarımlar ½ simetrik olduğu gibi, simetrik görünmesine rağmen ufak ayrıntılarda asimetrik bir yapıya sahiptir. Hazirede, 1.b, 13.a, 27.b, 34.b, 35.b, 47.b, 98.b, 107.b, 120.b, 132.b, 177.b numaralı mezar taşları bu grupta yer alır.

7. Bu gruba giren mezar taşlarında; C kıvrımları, yapraklar, kafes motifleri yer almaktadır. Tasarımlar ½ şeklindedir. Hazirede, 89, 116 numaralı mezar taşları bu grupta yer alır.

Bazı mezar taşlarında tespit ettiğimiz, ancak başka bir bildiri konusu olarak çalışmakta olduğumuz, dalından koparılmış armutlar, hurmalar ve koparılmış kırık dallar(11), yitip gidenin ardından kalanın sevdiğini kaybetmenin hüznünü ve acısını sembolleştirmesi olarak algılanmalıdır, kanaatindeyiz.

Haziremizde bulunan mezar taşları üzerinde yer alan süslemelere benzer örnekleri batı sanat eserlerinde de görmekteyiz. Örneklersek;

Auguste Racinet'nin 1888 tarihli 'Le Costume Historique' isimli kitabının 2003 yılında yayınlanmış tıpkı basımına bakıldığında; XVI .XVII. XVIII. yüzyıllardaki mekân düzenlemelerini ve mobilyaları gösteren gravürlerde, XVIII ve XIX. yüzyıllarda Osmanlı süsleme sanatında görülen S ve C kıvrımları, baklava desenleri, bitkisel helezoni kıvrımlar, içleri dolu ya da boş kartuşlar, kısacası Türk baroğunu oluşturan motiflerin kökenine ilişkin örneklere rastlandı. Aynı kitapta yer alan kostüm örneklerinde, S ve C kıvrımları ile kurdele(fiyong) formları görüldü. Kılıçlarda elin tutma noktasında(kabza), atların üzengilerinde S ve C kıvrımları, defneyapraklarından oluşturulmuş, taç ya da çelenk formları, kartuşlar yer almaktadır(12).

XVIII. yüzyıl başlarından itibaren Dresden'in Meissen kasabasında üretilen ve Osmanlı Sultanlarına hediye edilen, günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi'nde sergilenen Meissen porselenleri ile ilgili makalede yer alan fotoğraflara göz atıldığında(13) aynı şekilde S ve C kıvrımları, kıvrımlı, uzun ve ince yapraklar, kafes formunda bölünmeler, istiridye formunda kartuşlar, naturalist tarzda işlenmiş çiçek buketleri, tek güller, vazoların kaidelerinde yükselerek uzanan akant yaprakları ve üstte geniş, ilka doğru daralarak inen dilimli formlar görülmektedir.

Bir dönem, Avusturya- Macaristan İmparatorluğunun denetiminde olan Saray Bosna'nın sivil mimarisinde, Barok ve Rokoko süsleme unsurları kullanılmıştır. Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Haziresi'nde bulunan mezartaşlarının süslemelerinin bazı ayrıntılarında bu sivil mimari örneklerindeki süslemelerle örtüşen örneklere rastlanmaktadır. Dönem özelliği olan, kıvrımlı dallar, S ve C kıvrımları, akant ve kenger yaprakları, çiçek buketleri, pek çok yapıyı süslemektedir(14).

Bildirinin formatı gereği daha fazla genişleme imkânı olmadığından, konu edilemeyen, İtalyan, Fransız, İspanyol, Alman ve İngiliz dini ve sivil mimari örneklerinde Türk baroğuna esin kaynağı olmuş motif ve kompozisyonları bulmak mümkündür.

Sonuç olarak görmekteyiz ki, batı tarzından etkilenen alanlara mezar taşlarını da rahatlıkla katabiliriz. Birçok araştırmada taş işçiliğinin mimari ile aynı dönemleri yansıttığı vurgulanmıştır. Mezar taşları da batı tesirinin hissedildiği ilk dönemden itibaren derhal bu etkiye girmiştir. Cami saray ve devlete ait yapıların bir üslup birliği göstergesi olması doğaldır. Fakat daha ziyade halka açık bir alan olarak düşünebileceğimiz hazirelerde de bunun yansıması ve tercih edilmesi batı tesirinin süslememize kolaylıkla nüfuz etti-

örnek işaretler. Bütün bu örneklere bakıldığında, anlaşılan şudur ki.... Osmanlı sanatı batıdan etkilenmiş olmakla beraber kendi birikimini ve karakterini yansıtmış, batı baroğunun yanında klasiğin hatırasını da korumaya çalışmıştır.

Resim 1. 107-a başlık kısmında çiçek buketi, fiyong (kurdele) ve istiridye kabuğu taşınmış bir mezar taşı örn. (A. Racinet, Kaybolan Medeniyetler)

Resim 2. 93-b'deşçik kısmı derslerinde (peltalé- ak kısmı vazodan çıkan meyve ağaçlı mezar taşı örn (A. Racinet, Kaybolan Medeniyetler)

Resim 3. 34 a-b Çiçek buketi ve çelenkli mezar taşı örneği ve vazodan çıkan meyve ağaçlı mezar taşı örneği (A. Racinet, Kaybolan Medeniyetler)

Resim 4. 94-a başlık kısmında çiçek buketi bulunan mezar taşı örneği (A. Racinet, Kaybolan Medeniyetler)

Resim 5. 120-a no'lu mezartaşı (Eyyoniçu Şuur deleği ve çiçek buketli örn.)

Resim 6. 107-b

Resim 7. 120-a

Resim 8. 120-b

Resim 9. 18. yy. Avrupa örn. bir büfe Çelenkli, istiridye kabuklu, S ve C formlu. (A. Racinet)

Resim 10. Saray Bostanları sivil mimari örneği bir binadan detay (çizelerek tarafımızdan çizilmiştir)

Kaynaklar

1. Dr.F. Comi, Barok Sanatını Tanıyalım, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.
2. B. Bakır, Mimaride Rönesans ve Barok, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, (2005)
3. B. Bakır, Mimaride Rönesans ve Barok, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, (2012)
4. N. Yılmaz, Ö. Sipahioğlu, 'Dolmabahçe Sarayı'nda Bulunan Düşemelik Kumaş Desenlerinde Dönemin Saray Akımlarının Etkisi' 150. yılında Dolmabahçe Sarayı Uluslar arası Sempozyumu, TBMM Milli Saraylar Yayını, İstanbul, 211-212 (2007)
5. D. Kuban, Osmanlı Mimarisi, Yeni Yayınlar, İstanbul, (2007)
6. F. Iniz, XIX. Yüzyıl Osmanlı Saray Mobilyası, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını-23, Ankara, (1988)
7. N. Yılmaz, Ö. Sipahioğlu, 'Dolmabahçe Sarayı'nda Bulunan Düşemelik Kumaş Desenlerinde Dönemin Saray Akımlarının Etkisi' 150. Yılında Dolmabahçe Saray Uluslar Arası Sempozyumu, TBMM Milli Saraylar Yayını, İstanbul, (2007)
8. Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, (2004)
9. R.R. Eyüboğlu, Kaybolan Medeniyetimiz, Hekimoğlu Ali Paşa Hastanesi'ndeki Mezar Taşları Bir Değer Bilmezlik Örneği, Damla Yayınevi, (2005)
10. S. Berk, Zeytinburnu'nun Tarihi Mezar Taşları, Zamanın Aşındırdığı Taşlar, Zeytinburnu Belediyesi Yayını, İstanbul, (2006)
11. A. R. Özcan, Fatih Külliyesi II Hazire- Mezar Taşları Üzerindeki Sembolik Kodeler, İstanbul Kültür A.Ş. Yayını, İstanbul, (2007)
12. A. Racinet (1825-1893), The Complete Costume History, Taschen, Köln, (2003)
13. O. Tufan, Sultanların Meissen Damgalı Porselen Koleksiyonu, Antik Dekor 115, 64-72 (2009)
14. M. Hülya Doğru tarafından 2003 yılında Saray Bostanlarında çekilmiş fotoğraflar

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

WEST ART EFFECTS ON TOMBSTONES AT CEMETERY OF HEKİMOĞLU ALİ PAŞA MOSQUE

MESUDE HÜLYA ŞANES DOĞRU

Sakarya University
Faculty of Fine Arts
SAKARYA

mhdogru@sakarya.edu.tr

Abstract

It is possible to describe tombstones taken place among important examples of Turkish Decorative Art as one each art monument. Besides the tombstones are one each symbol, when they research, they confront to us as artworks worked delicately. In Turks, tombstones tradition comes from Middle Asia. This tradition in Anatolia has continued as elongating its improvement from the point of especially decorative arts. Miscellaneous tombstones in Cemetery of Istanbul Hekimoğlu Ali Paşa Mosque, like examples in other cemeteries have importance in terms of difference types and artificial features. Hekimoğlu Ali Paşa Mosque is accepted as the last representative of classic. It is one of first structures seen first steps straight to the West. Different decorative elements at each tombstone follows an apparent process from the point of seeing of historical progress of Turkish Decorative Art. At miscellaneous cemeteries, together with its examples of classical decorative elements at miscellaneous cemeteries, in the said hazier, with especially effects of baroque and rococo styles come from West in 18th and 19th centuries, it is impossible to see tombstones used naturalist decoration extremely more different than classical decorative elements. At this Report to be examined designs and decorative elements changed in conclusion of interaction with West, examples in the Cemetery of Hekimoğlu Ali Paşa Mosque will be compared with baroque and rococo decorative elements used in West at same period and examined similarities and differences of them.

The lexical meaning of Barucca is etched, contorted pearl and Baroque style comes from this word and it continued from XVIth century to XVIIIth century. This movement has appeared in Italia and developed mixing in local trends and eccles(1). In XVIIIth century, while it was used for expressing extravagant styles reflected magnificence of kings, it had been a expression specified art of period as keeping clear of this meaning in XXth century(2). Baroque ornaments have been used extremely at inner and outer parts of civil and religious architectural artworks, especially high monumental entrances, columns, windows. Palaces like Versailles Palace in France being symbol of affectation and magnificence are spaces reflected features of this period and came to today. In the space, it has been created a rich visuality with columns, monumental entrances and miscellaneous statues. Terrace of Versailles designed by landscape architects and with perspective view, geometric

regulated parks would set an example for park and garden applications in Europe and Turkey at next periods, they have been constructed as enriched with Baroque style religious and civil spaces in Italy, concave and convex forms and light and shade contrasts and statues at a form like examples in France. Baroque effects in Germany have been started to see at end of XVIIIth century. Also there was same visual feast in England. Baroque in Spain had differed due to architects created mostly own baroque styles. However, it had sustained the magnificent line of the period. Rococo, as continuation of the Baroque period, had appeared with oyster and sea shell forms, forms like rocks as of starting of XVIIIth century(3).

Entrance of Baroque and Rococo movements to Ottoman art had been due to opening doors slightly of Ottoman to West, improving of diplomatic relations and valuable gifts and knowledge brought by 28 Mehmet Effendi sent to French as a messenger during IIrd Ahmet. They have started to adopt aristocrat life style in France(4). Turkish Baroque style had made appearance as startling change of ornamentation during IIIth Ahmed period, XVIIIth century (about 1720 each) in Istanbul and fountains at firstly. It also had continued in XIXth century. There are important applications of Baroque and Rococo examples mostly in(5). There also were changes at other arts together with all decorative arts. At illumination one of book arts, motifs and designs were not used before had started to decorate manuscripts with changing at forms. Hand-carved motifs at mosques had gotten share from the West effect. Baroque and Rococo effects are seen extremely at new palaces and mosques constructed by Balyan Family. Garden landscapes of Dolmabahçe Palace, Beylerbeyi Palace, Yıldız Palace - Şale Kiosk had been done baroque style. Furnitures and fabrics firstly had been ordered from abroad(6). After, in palace carpenter's shop, some examples bearing features of the period had been performed.. At textile mill in Hereke, the west style designs had been designed for using in Dolmabahçe Palace and it had been started to twill miscellaneous fabrics as of starting of XXth century(7). Thus, effect of the west style had started to make itself apparent strongly at many fields mostly architecture and this effect also had included tombstones.

It is possible to describe tombstones taken place among important examples of Turkish Decorative Art as one each art monument. Besides the tombstones are one each symbol, when they research, they confront to us as artworks worked delicately. In Turks, tombstones tradition comes from Middle Asia. This tradition in Anatolia has continued as elongating its improvement from the point of especially decorative arts. Miscellaneous tombstones in the Cemetery of Istanbul Hekimoğlu Ali Paşa Mosque constructed by Grand Vizier Hekimoğlu Ali Pasha and in Cerrahpaşa, Istanbul(8), like examples in other cemeteries have importance in terms of difference types and artificial features. Hekimoğlu Ali Paşa Mosque is accepted as the last representative of classic. It is one of first structures seen first steps straight to the West. Different decorative elements at each tombstone follows an apparent process from the point of seeing of historical progress of Turkish Decorative Art. At miscellaneous cemeteries, together with its examples of classical decorative elements at miscellaneous cemeteries, in the said hazier, with especially effects of baroque and rococo styles came from West in XVIIIth and XIXth centuries, it is impossible to see tombstones used naturalist decoration extremely more different than classical decorative elements.

Tombstones in the Cemetery have been enumerated during a previous study. We also preferred to use these numbers.

Of course, the tombstones in the Cemetery of Hekimoğlu Ali Paşa Mosque are not more different than ones in other cemeteries. However, this is a suitable occasion to research west effects at designs of examples

in cemetery of a transitional period mosque and to determine similarities, equalities or differences of other examples.

Ottoman Art had no any statue tradition in west sense. However, tombstones and decorative elements on them partake of statues. At Ottoman architecture used different ornamentations at many architecture structure, tombstones can be seen as the richest examples of stonemasonry.. In spite of big size geometric and plantal ornamentations had taken place at Seljuks stonemasonry, monumental crown doors and portals of caravansaries, at Ottoman architecture, stonemasonry had simplified, but decorations of tombstones had continued to protect some understanding during passing to naturalist style from plantal and animal ornamentation without effecting this situation.

How nice Bedri Rahmi Eyüboğlu had said; "...There are so tombstones among them that if you enlarge them twenty times and engraft in any area, you would be deemed to present one of important monuments of the World. I will give an example to clarify what I mean. One of them is the Obelisk came from Egypt in front of Sultanahmet Mosque. Its equal is at famous Concord Square in Paris. Raise along with famous stones came from Egypt, one of tombstones buried to earth mercilessly at Karacaahmet because of they are not known their value, the devil take the headmost ..... But we have so tombstones, I guarantee that they do not fall short of any written drawn, engraved stone...." (9)

Tombstones for women and men are different. Gravesides at tombstones of men specify their social statutes. Also, at tombstones of women, there are examples with flower motifs reflected elegance of women. Structure of tombstone epigraphs generally is separated excluding some special situations as following: Graveside and symbol, superscription, identity, pray and date(10). When it is examined decorations of tombstones taken placed in hazier of Hekimoğlu Ali Paşa Mosque, it is seen tombstones of women have more decorative elements. Thus, the most decorated tombstones in this cemetery belong to women.

46 each of tombstones in the Cemetery of Hekimoğlu Ali Paşa Complex -their decoration had noticed the West effect- have been evaluated. In the Cemetery, the oldest tombstone is number 28 dated between 1068/1657-58 and the newest one is number 17 dated between 1336/1917-18. At our examples selected by us, the oldest one is number 20 dated 1155 and the newest one is number 17 dated 27 Kanun-i Evvel 1336. The tombstones may damage over time. Because of some tombstones have only graveside or only tipide or complete, they can be evaluated as complete. However, at research, it has been determined the tombstones in this cemetery might not in main places, they might be engrafted at suitable places. If we classify them; 1. They have ribbon, oyster form, fruit plate and flower bouquet at their gravesides, 2. They have medallion, 3. with dendan gravesides, 4. Gravesides with chaplet, 5. With cartridges, 6. with fruit trees and flower bouquet taken out vase, 7. with triangle gravesides.

1. Examples of this group are tombstones for women. Flower bouquets at graveside change as depend on tombstone form. There are no more decoration at ones having narrow and long epigraph parts. Decoration became dense at the part having flower bouquets. At upper part of some bouquets, there are ribbons. At ones having wide epigraphs, it is seen a border surrounding both sides of the epigraph like a chaplet and a flower bouquet tied the border by a leaves batch or a basement. At some examples, oyster shells and leaves formed chaplet have part on bouquets. Designs have been prepared as ½. In the cemetery, tombstones with numbers 13.a, 29.a, 34.a, 47.a, 94.a, 107.a, 120.a, 127, 132.a, 223.a, 225 have part in this group.

2. At this group examples, there are medallions at gravesides or head and food parts of tombs and both

sides. Medallions partake of pench form used in the classical period at Turkish decorative art. In the cemetery, tombstones with numbers, 2.b, 9.a, 9.b, 13.b, 47.b, 67, 131.b have part in this group.

3. At this group tombstones it generally has been used a composition formed from leaves at graveSides. Placing of leaves at the design is formed as a geometric settlement. The leaves are formed as similar of sedge way style and active and full and joining points cornered and rectangular parts. Leaves forms dendans and at some examples dendans surrounds graveside part as border. There are different settlements at epigraph parts. Also, it is possible to coincide to small columns at upper parts of epigraphs. Designs have been prepared as ½. In the cemetery, tombstones with numbers 20, 27.b, 35.b, 85.b, 98.a, 98.b have part in this group.

4. At this group tombstones, simplicity at graveside parts dominates. ½ composition formed from leaves combine at upper-middle part or spread to epigraph part as dispersing from middle. In the cemetery, tombstones with numbers 52, 69, 94.b, 108, 150, 177.b have part in this group.

5. At this group tombstones; cartridges are at graveside in some examples, they have a composition on tomb and empty or fruit in plate in some examples. Cartridges as ¼, fruit plates as ½, fruits as asymmetric have been designed. In the cemetery, tombstones with numbers 124, 135 have part in this group.

6. At this group tombstones, it is seen examples used small braces and half medallions at upper parts of foot stones. Designs are ½. It can be seen flower sticks taken out vase or fruit trees at parts excluding graveside of tombstone. These designs are ½ symmetric and they have an asymmetric structure at small details in spite of look like symmetric. In the cemetery, tombstones with numbers 1.b, 13.a, 27.b, 34.b, 35.b, 47.b, 98.b, 107.b, 120.b, 132.b, 177.b have part in this group.

7. This group tombstones include C curls, leaves, cage motifs. Designs have been prepared as ½. In the cemetery, tombstones with numbers 89, 116 have part in this group.

As it has determined by us at some tombstones, but it has been working as subject of another report, we consider pears, persimmons broken away their branches(11) and broken branches may be symbolizing their loves and sadness of remainders.

We also see at west artworks some examples similar to ornamentations on tombstones in our hazier. If we encample;

When it is looked at true edition published in 2003 of the book of 'Le Costume Historique' dated 1888 of Auguste Racinet, at gravures showing space arrangements and furniture in XVIth, XVIIth and XVIIIth centuries, it has been concluded S and C curls, diamonds lines, plantal helical curles, empty or full cartridges showing in Ottoman ornamentation art during XVIIIth and XIXth centuries, in shortly some examples concerning origin of motifs formed Turkish baroque. At costume examples taken place in same book, S and C curls and ribbon forms has been seen. Handle at swords, S and C curls at stirrups of horses, crown or chaplet forms consisted of bay leaves, cartridges have been appeared(12).

When it is reviewed photographs taken place in the article related to Meissen porcelains produced in Meissen town of Dresden as of starting of XVIIIth century and presented to Ottoman Sultans, exhibited in Topkapı Palace today(13) it is seen in the same way S and C curls, curled, long and thin leaves, partitions formed cage, cartridges formed oyster, flower bouquets embroidered with naturalist style, single roses, acanthus leaves extending as raising basement of vases and sliced forms wide upper part, becoming narrow to bottom.

In civil architecture of Sarajevo controlled by Austria-Hungary Empire during a period, Baroque and Rococo decorative elements has been used. At some details of tombstones in The Cemetery of Hekimoğlu Ali

Paşa Complex, it prevails in examples coincided with ornamentations of this civil architectural samples. Curly branches, S and C curls, acanthus and cardoon leaves, flower bouquets are decorated many structures(14).

Because of it was impossible to extend more according to the report format, it is possible to find motifs and compositions inspired to Turkish baroque at Italian, French, Spanish, German and English religious and civil architectural examples not be able to subjected.

Finally, we see that we also can add easily tombstones to areas effected from the West style. It is emphasized at many researches that stonemasonry reflects same periods with architecture. Also, tombstones have been entered to this effect promptly as of first period felt of West effect. It is natural being of mosques, palaces and state buildings a style unity indicator. However, it is a mark that the West effect diffused to our ornamentation easily to reflecting and preferring in cemeteries thought rather than an open area to public. When it is looked at all these examples, it is understood that besides Ottoman art had effected from the West, own background and styles had reflected, it had tried to protect memory of classic besides the West baroque style.

Picture 1. 107-a A tombstone example with flower bouquet, jabot and oyster shell design at graveside (from a book named Kaybolan Medeniyetler)

Picture 2. 98-b A tombstone example with slender graveside (sectioned) – upper part with fruit tree (taken out vase from a book named Kaybolan Medeniyetler)

Picture 3. 34 a-b A tombstone example with flower bouquet and chalice and a tombstone example with fruit tree taken out vase from a book named Kaybolan Medeniyetler/ four Lost Civilizations

Picture 4. 94-a A tombstone example with flower bouquet at graveside (from a book named Kaybolan Medeniyetler)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Picture 5. Tombstone Number 120 a (an example with ribbon and flower bouquet)

Picture 6. 107 b

Picture 7. 129 a

Picture 8. 120 b

Picture 9. 17th and 18th centuries, Europe, scissors example, oyster and C-curled examples (A. Racinet)

Picture 10. A detail from civil architecture example building in Sarajevo (Oswys formed chapiter)

References

1. Ge A. Corvi, Let's recognize Baroque Art, Inkılap and Aka Bookstores, Istanbul.

2. E. Baker, Renaissance and Baroque or Architecture, Nobel Publication Distribution, Ankara, (1983)

3. E. Baker, Renaissance and Baroque or Architecture, Nobel Publication Distribution, Ankara, (2003)

4. N. Yılmaz, Ö. Sipahioğlu, Effect of Palace Movements on Upholstery Fabric Designs in Dolmabahçe Palace, Dolmabahçe Palace International Symposium during 150th year, TBMM National Palaces Publication, Istanbul, 211-212 (2001)

5. D. Kuban, Ottoman Architecture, Yem Publication, Istanbul, 505-521 (2007)

6. F. Nar, XVIII Century Ottoman Palace Furniture, Atatürk Culture, Language and History High Commission, Atatürk Culture Center Publication - 23, Ankara (1988)

7. N. Yılmaz, Ö. Sipahioğlu, Effect of Palace Movements on Upholstery Fabric Designs in Dolmabahçe Palace, Dolmabahçe Palace International Symposium during 150th year, TBMM National Palaces Publication, Istanbul, 211-212 (2001)

8. D. Aslanapa, Architecture of Osmanlı Period, İnkılap Bookstore, Istanbul, (2004)

9. B.R. Eyüboğlu, Our Lost Civilization, Tombstones in the Cemetery of Nektmoğlu Ali Paşa Mosque An Unappreciative Example' Damla Book Store, (2005)

10. S. Birik, Historical Tombstones of Zeytinburnu, Stones Overun the Time, Zeytinburnu Municipality Publication, Istanbul, (2006)

11. A. R. Özcan, Fatih Social Complex V Cemetery Symbolic Expression on Tombstones, Istanbul Kültür A.Ş. Publication, Istanbul, (2007)

12. A. Racinet (1825-1893), The Complete Costume History, Taschen, Köln, (2001)

13. Ö. Tulun, Porcelain Collection Blended Mansion of Sultans, Antik Dekor 115, November, 64-72 (2009)

14. M. Hülya Doğru, photographs taken at Sarajevo in 2005

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ